

**BOSHLANG`ICH SINIF O`QUVCHILARIGA PIRLS TADQIQOTINI
O`RGATISH METODIKASI**

Ne`matova Sevinch Baxtiyor qizi

TerDPI Boshlang`ich ta`lim yo`nalishi

3-kurs talabasi

+998 94 874 14 37

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang`ich sinf o`quvchilariga PIRLS xalqaro baholash dasturi talablariga mos ravishda o`qish savodxonligi darslarida badiiy matn bilan ishlashning samarali usullari haqida so`z yuritilgan.

Kalit so`zlar: PIRLS, xalqaro baholash, badiiy matn, ta`lim sifatini baholash.

Bugungi kunda yildan yilga rivojlanib, o`sib borayotgan mamlakatimizda har bir sohada yuksak natijalarga erishilmoqda. Bu jarayon iqtisodiyotning yuqori darajada o`shida va ta`lim sohasining tubdan yuksalib borishida yaqol ko`zga tashlanadi. Ammo e`tibor beradigan bo`lsak iqtisodiyotning ham ilgarilab borishida ta`lim turadi. Ta`lim sifatini o`shining muhim omili mamlakatda raqobatga chidamli malakali mutaxassislarni tayyorlash hisoblanadi.

Respublikamizda qo`yilayotgan amaliy qadamlarga xalq ta`limi tizimida ta`lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to`g`risida hukumat qarorining qabul qilinishi ta`lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA-International Association for the Evaluation of Educational Achievement) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo`lga qo`yilishini misol sifatida keltirish mumkin.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi «O`zbekiston Respublikasi Xalq ta`limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida»gi PF-5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning birinchi 30 ta ilg`or mamlakatlari qatoriga kirishiga erishish hamda xalq ta`limi tizimida ta`lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o`quvchilarning o`qish, matematika va tabiiy yo`nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholashga yo`naltirilgan ta`lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan.

Hozirda yosh kelajak avlodning faolligini shakllantirish nafaqat bir mamlakat uchun balki, xalqaro hamjamiyat uchun ham e`tiborli masala hisoblanadi. Hozirgi kunda ta`lim sifatini yanada chuqurlashtirish, rivojlantirish va baholash kabi masalalar bilan ko`pgina xalqaro tashkilotlar davlatlarida ta`lim sohasini baholashning PIRLS baholash dasturi amaliyotga tadbiiq etilgan.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boshlang`ich sinf o`quvchilarining o`qib tushunish ko`nikmalarini qanday darajada rivojlanganligi haqidagi ma`lumotlarni xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini beradigan, o`qish va o`qitishni yaxshilashda ta`lim sohasidagi davlat siyosatiga xizmat qilishi mumkin bo`lgan tahlillarni taqdim etadigan yirik xalqaro baholash dasturi hisoblanadi. Bu dastur dunyo miqyosida 2001-yildan boshlab har besh yilda o`tkazilib kelinmoqda.

Xalqaro miqyosda 2021-yil beshinchi marta o`tkazilayotgan mazkur xalqaro dasturda O`zbekiston ham ilk bor ishtirok etgan edi. Unda O`zbekiston PIRLS dasturi uchun qabul qilingan o`rtacha balldan (500) sezilarli past (437) natija qayd qilgan va 57 mamlakat orasida 49-o`rinni egallagan. Tadqiqotda Singapur (587 ball), Irlandiya (577 ball), Gonkong (573 ball), Rossiya (567 ball), Shimoliy Irlandiya (566 ball) va Finlandiya (549 ball) davlatlari eng yuqori natijani qayd etgan.

Tadqiqotda qatnashgan o`quvchilar orasida qiz bolalar o`g`il bolalarga nisbatan yuqoriroq natijalarni qayd etishgan: qiz va o`g`il bolalar natijalari orasidagi o`rtacha farq 16 ballni tashkil qiladi. O`zbekistonda esa bu farq 24 ballni tashkil qilgan.

Matn turlari (axborot matni va badiiy matn) bo`yicha solishtirilganda o`zbekistonlik o`quvchilar badiiy matnni axborot matniga qaraganda nisbatan yaxshiroq tushunishlari qayd etilgan: badiiy matnni tushunish bo`yicha o`rtacha ball 438 ballni tashkil qilgan bo`lsa, axborot matni uchun esa 434 ballga teng bo`lgan.

O`qish ko`nikmalari bo`yicha solishtirilganda, o`quvchilar ochiq aytilgan ma`lumotni topish va talqin qilish ko`nikmalari bo`yicha yuqoriroq natija (441 ball) qayd etishgan. Nisbatan yuqoriroq darajadagi ko`nikma hisoblanuvchi talqin qilish, integratsiya (ma`lumotlarni birlashtirish) va baho berish ko`nikmalari bo`yicha esa sezilarli past natija (430 ball) qayd qilingan.

Tadqiqot natijalariga ko`ra, ota-onalarning kitob o`qishga bo`lgan munosabati ham o`quvchilarning natijalariga ta`sir ko`rsatgan. O`zbekistonda “kitob o`qishni juda yoqtiradigan” ota-onalarning farzandlari o`rtacha 449 ball, “kitob o`qib turadigan”larning farzandlari 431 ball va “kitob o`qishni yoqtirgaydigan”larning farzandlari 401 ball natija ko`rsatishgan.

Olingan natijalar va xulosalar asosida, boshlang`ich sinf o`quvchilarini kelgusi jarayonga tayyorlash uchun metodik qo`llanmalar ishlab chiqildi. Bu borada ta`lim tizimida nazariy va amaliy bilimlar uyg`unligiga e`tibor qaratilgan darsliklar amaliyotga joriy etildi.

Xulosalar shuni ko`rsatadiki, o`quvchilarni bu jarayonga tayyorlashda, nafaqat maktab va o`qituvchilarning balki, ular bilan ishlovchi ota-onalarning ham faolligi juda muhim. O`quvchilarga kitobga bo`lgan e`tiborni kuchaytirish, bunda o`quvchilarning qiziqishiga mos bo`lgan mavzudagi asarlarni tanlashlariga ko`maklashish zarur. Ularda bu orqali o`zlarining mustaqil fikrini bayon etish qobiliyati shakllanadi.

Dars mashg`ulotlari davomida o`g`il bolalarga yordam berish, chunki ularning natijalari qizlarning natijalaridan ko`ra yomonroq ekanligi qayd etilgan. Ular bilan ishlashda o`g`il bolalarni qiz bolalar bilan birgalikda ishlashiga yo`naltirish lozim.

Matn ustida ishlash uchun matn tanlashda ham uning mavzu va shakllariga e`tibor qaratish kerak. Mavzular o`quvchi dunyoqarashiga mos, uni o`ylash va tahlil qilishga undaydigan va yangi bilimlarni o`zlashtirishga qaratilgan bo`lishi maqsadga muvofiq.

O`qish savodxonligi – yozma til shakllarini idrok etish va amaliyotda qo`llay olish qobiliyatidir. O`quvchilarda asosiy e`tibor tushunishni namoyon qilishdan o`zlashtirilgan ma`lumotlarni qanday qilib yangi loyihalar va vaziyatlarda qo`llay olish qobiliyatlarini namoyon qilishga qaratilmoqda. PIRLS xalqaro baholash dasturi talablariga mos ravishda boshlang`ich sinf o`qish savodxonligi darslarida ham badiiy matn ustida ishlash jarayonida samarali ish turlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu jarayonda o`qituvchi ham maxsus tayyorgarlik ko`rishi, har bir matnning o`ziga xos jihatlarini o`rganishi lozim.

Boshlang`ich sinf o`quvchilarida PIRLS topshiriqlari matni bilan ishlashda quyidagilarga e`tibor qaratish lozim:

1. **Muloqot:** O`quvchilar bilan matnni hamkorlikda o`qish va o`qib tushunishlari uchun muloqot qilish. Ularga savollarni o`zlar fikrlari orqali bayon qilishiga va matnni tahlil qilishlari uchun imkoniyat berish.

2. **Tahlil va baholash:** O`quvchilarga matnni tahlil qilish va uni baholashni o`rgatish uchun vaziyatlar yaratish. Bu ularning kritik fikrlarini ifodalash va tushunishda o`zlarini rivojlantirishga imkon beradi.

3. **Diskussiya:** O`quvchilar orasiga matnni muzokara qilish uchun tashlash, ularni o`z fikrlarini bayon qilishga undash. Bu ularning o`zlarini ifodalash va boshqa o`quvchilarning fikrlarini eshitib turishiga imkon beradi.

4. **Ma`noni anglash:** O`quvchilarga matnning asosiy ma`nosini tushunishlari va qanday qilib ma`nosini anglashlari uchun vaziyatlar yaratish. Bu ularda matnni qanday qilib mustaqil ravishda tushunishlarini oshiradi.

5. **Lug`at bilan ishlash:** O`quvchilarning yangi so`zlar va izohlar bilan tanishishlari orqali matnni tushunishiga yordam bera olish. Lug`at bilan ishlash matnni o`qib tushunishni o`rganishni rag`batlantiradi.

PIRLS topshiriqlari bilan ishlash o`quvchilarning o`qish qobiliyatlarini chuqurlashtirishda va o`zlashtirishda yordam bera olishi bilan muhim hisoblanadi. Agar o`quvchida berilgan matnni ongli ravishda tushunish ko`nikmasi rivojlanar ekan, unda o`qishga bo`lgan qiziqish yanada oshadi. Matn yuzasidan berilgan test topshiriqlari esa o`quvchini tanqidiy fikrlash va aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli "O`zbekiston Respublikasi Xalq talimi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida"gi Farmoni

2. "Xalqaro tadqiqotlarda boshlang`ich sinf o`quvchilarining o`qish savodxonligini baholash" (boshlang`ich sinf o`qituvchilari, metodistlar va mutaxassislari uchun metodik qo`llanma) Toshkent- 2019

3. Ta`lim inspeksiyasi huzuridagi Ta`lim sifatini baholash bo`yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi saytlari. E-mail: markaz@tdi.uz
Veb-sayt: <http://www.markaz.tdi.uz/>

4. Hasanova S. (2024). O`QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA PIRLS HIKOYALARINI QO`LLASH METODIKASI. International conference on interdisciplinary science, 1(2).

5. Kichik yong`oq daraxti. Hasanova S.K. KITOB NASHR nashriyoti-2024

6. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

7. Boynazarova, N. (2023). BOSHLANG`ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1). ИЗВЛЕЧЕНО ОТ <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>

8. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

9. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

10. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>